

Маладзечанская цэнтральная раённая
бібліятэка імя М.Багдановіча

МАТЭРЫЯЛЫ

НАВУКОВА-КРАЯЗНАЎЧАЙ
КАНФЕРЭНЦЫІ

«З верай у Беларусь»

Да 130-годдзя Адама Станкевіча, святара,
пісьменніка і грамадскага дзеяча

(28 красавіка 2022 г.)

Маладзечна
2022

Змест

Віктар Шніп. Балада ксяндза Адама Станкевіча	3
Сяргей Астанковіч. Чалавек прадвесня: біскуп Стафан Дзенісевіч (1836–1913)	4
Алесь Горны. Этыка нацыянальнага адраджэння: жыццё і погляды Дамініка Аніські – сябра Адама Станкевіча	11
Яніна Грыневіч. Справа збірання беларускага фальклору на старонках газеты “Крыніца”	16
Ганна Запартыка. Імя Адама Станкевіча ў архіўным фондзе Беларускага музея імя Івана Луцкевіча	22
Павел Каралёў. Выданні Адама Станкевіча ў фондах Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы	29
Уладзімір Прыхач. Па родных мясцінах Адама Станкевіча	31
Людміла Рублеўская. Штрыхі да біяграфіі Адама Станкевіча: пастыра, настаўніка, беларуса	35
Янка Трацяк. Станкевічы з Вурлянятаў: да пытання родавых і сваяцкіх сувязяў	39
Андрэй Унучак. Беларуская мова ў рэлігійным жыцці беларусаў-каталікоў у 1917 г. (паводле матэрыялаў ксяндза А. Станкевіча)	43
Сяргей Чыгрын. Слоніўская ссылка Адама Станкевіча	47

Падрыхтоўка тэксту і ўкладанне: Міхась Казлоўскі
Набор: Алена Зубрыцкая
Вёрстка: Таццяна Булава
Адказы за выпуск: Марыя Стасяловіч

Наклад 18 асобнікаў

Янка Станкевіч згадвае пра тры групы сваякоў сярод Станкевічаў, але гэта не гаворыць пра тое, што чатыры асобы Станкевічаў, якія нас цікавяць, у абавязковым парадку павінны былі належаць да гэтых групаў. Калі ж прытрымлівацца групавога размежавання, дапусцім, да першай групы магілі належаць прашчурцы па мячу – бацькі і дзяды Адама, Янкі і Стася (кнігара і паэта). Бацька Адама і бацька Янкі, хутчэй за ўсё былі роднымі братамі, а сыны – стрыечнымі.

Дачка Стася Станкевіча, кнігара і паэта, Міраслава Русак у кнізе «Лявонава доля» піша, што яе бацька і Адам Станкевіч былі стрыечнымі братамі⁴; выходзіць, што Лявон і Вінцэнт былі роднымі? Згодна інфармацыі Валюся – роднага брата Стася (кнігара), роднымі былі не іх бацькі, а дзяды: дзед Адама і Янкі быў родным братам дзеду Лявонавым (Валюсю, Стасю і іншым) і прыходзіліся Адаму і Янку братамі ў трэціх сустрэчы. Такая інфармацыя з вуснаў жывога сведкі сваяцкіх адносінаў выглядае больш праўдападобнай.

Да другой групы сваякоў між Станкевічамі адносіўся род, з якога паходзіў Стась Станкевіч (літаратар), бо сваяцтва ў адносінах да першай групы назіраецца па жаночай лініі (па кудзелі). Так, родная сястра Яна Станкевіча Эмілія была замужам за Язэпам Станкевічам, бацькам Стася (літаратара), і ён, такім чынам, прыходзіўся пляменнікам Янку Станкевічу (і такая інфармацыя пацвярджаецца ў беларускім міжваенным друку).

Сваяцтва, больш далёкае, Стася Язэпчыкава (літаратара) прасочваецца ў адносінах да Адама Станкевіча: стрыечная сястра Адама была роднай бабулей Стася, г. зн. сам Стась прыходзіўся Адаму ўнучатым стрыечным пляменнікам. Такая ступень сваяцтва звычайна ўжо не падтрымліваецца.

Пра яшчэ больш далёкае сваяцтва можа ісці гутарка між Стасем (літаратарам) і Лявонавымі. Валюсь Лявонаў гаварыў, што ніякага сваяцтва няма, хіба што былі сувязі на ўзроўні прапрадзедзяў.

Такім чынам, мы падалі спробу сістэматызацыі сваяцкіх адносінаў чатырох Станкевічаў з Арлянятаў. Зразумела, што такая спроба павінна быць пацверджана дакументамі і метрычнымі кнігамі.

*Янка Трацяк, дацэнт, кандыдат
культуралогіі (Гродна)*

⁴ Русак Міраслава. «Лявонава доля» / Міраслава Русак. – Вільня, 2000.

Беларуская мова ў рэлігійным жыцці беларусаў-каталікоў у 1917 г.

(паводле матэрыялаў ксяндза А. Станкевіча)

Становішча беларускай мовы ў царкоўна-рэлігійным жыцці Беларусі цікавіла А. Станкевіча як з гледзішчы тэарэтычнага, гістарычнага, так і з пункту гледжання святарскай практыкі. У 1929 г. ён выдаў працу «Родная мова ў свьятых», дзе выклаў вынікі сваіх даследаванняў па гэтым пытанні. Што датычыцца беларусізацыі касцёла ў 1917 г., то А. Станкевіч быў непасрэдным удзельнікам гэтага працэсу, і ў працы «Родная мова ў свьятых» змясціў свае ўспаміны.

Паводле А. Станкевіча, пасля Лютаўскай рэвалюцыі 1917 г. пытанне пра мову набажэнства ў Каталіцкім касцёле Беларусі ўздымалася як самімі вернікамі (знізу), так і прадстаўнікамі беларускага руху і беларускімі арганізацыямі. Так, Беларускі нацыянальны камітэт, утвораны ў Менску 25 сакавіка 1917 г., як орган беларускага прадстаўніцтва ў краі, праз месяц пасля свайго стварэння звярнуўся з дамаганнем да магілёўскага каталіцкага арцыбіскупа з мемарыялам наконт беларускай мовы, дзе адзначалася:

“1. Каб завясьці ад восені 1917 году ў Магілёўскай сэмінарыі ў Петраградзе лекцыі беларускай мовы, літаратуры і гісторыі Беларусі; 2. Прыпомніць усяму духавенству на Беларусі яго абавязак, наколькі хопе сілі магчымасці, прамаўляць па-беларуску да людзей у навучаньні веры ў касцёле і школе; 3. Чытаць па касцёлах усе адозвы вышэйшага духавенства (Папежа, біскупа) між іншымі мовамі, таксама і па-беларуску; 4. Даць беларукаму духавенству ўсе касцёлы, якія маюць быць зьвернутыя праз новы ўрад, у которых можна было б безь усякіх звадак, адразу завясьці беларушчыну; 5. Паручыць ксяндзам заняцца выданьнем беларускіх рэлігійных кніжак для касцёла і школы, а таксама беларускай рэлігійнай часопісі; 6. Камітэт просіць назначыць на Беларусь ксяндзоў-беларусаў, або тых, якія ведаюць беларускую мову; 7. Камітэт просе прычыніцца, каб на Беларусі быў назначаны біскуп-беларус, або такі, які ведае па-беларуску гаварыць, знае беларускі народ і яго патрэбы”¹.

Гэтыя пажаданні Беларускага нацыянальнага камітэта А. Станкевіч

¹ Станкевіч А. З Богам да Беларусі. Збор твораў. Вільня, 2008. С. 421.

цытаваў паводле 39-га нумара газеты “Номан” за 1918 г. Мемарыял БНК быў падпісаны яго старшынём Р. Скірмунтам, а таксама дзейнымі каталіцкімі святарамі В. Гадлеўскімі і Ф. Будзькам.

Асабліва важнае значэнне ў справе беларусізацыі касцёльнага жыцця А. Станкевіч надаваў з'езду беларускага каталіцкага духавенства, які прайшоў у Менску 24-25 траўня 1917 г. і ў працы якога ён сам браў удзел, прачытаўшы рэферат “Аб беларускім руху і яго адносінах да жыцця касцёльнага”².

А. Станкевіч вельмі высока ацаніў ролю біскупа Эдварда Ропы ў справе беларусізацыі рэлігійнага жыцця беларусаў-каталікоў. Ён пісаў, што Э. Роп, скарыстаўшыся вынікамі Лютаўскай рэвалюцыі і той свабодай, якую гэта рэвалюцыя прынесла ў Беларусь: “Стварыў як бы новую эпоху ў справе ўжывання беларускай мовы ў касцёле”³.

Будучы афіцыйна прызнаным віленскім біскупам, Э. Роп улетку 1917 г. аб'язджаў з візітацыяй Віленскую дыяцэзію. 20 ліпеня 1917 г. ён наведваў Дзісну, дзе яго сустрэў “з беларускай прамовай” ксёндз М. Пятроўскі⁴. На наступны дзень, 21 ліпеня 1917 г., у Дзісне адбылася імша з удзелам біскупа Э. Ропы, на якой прысутнічала вялікая колькасць людзей, у тым ліку і праваслаўных. Яшчэ перад набажэнствам біскуп выступіў за тое, каб казань была прамоўлена па-беларуску, прапаведаваць даручылі ксяндзу А. Станкевічу.

Сам А. Станкевіч так апісаў свой стан, калі даведаўся, што яму даверана прапаведаваць па-беларуску на набажэнстве з удзелам біскупа: “Радасьць мая была неапісаная. Хацелася плакаць як малому дзіцяці, якое, згубіўшы радню сваю, доўга бадзялася па чужых руках, зносячы ўсю паняверку чужацкіх сэрцаў, аж урэшце знайшло свайго дарагога добрага бацьку! Мне было цяжка сабраць свае думкі ў парадак і паддаць іх пад законы лёгікі... Ідучы да амбону праз народ, якім бітком быў набіты касцёл і якога поўна было за касцёлам, праз адчыненыя вокны слухаючага набажэнства і слова Богага, я толькі помніў тое, што бадай нічога ня помніў, я ня ведаў, аб чым гаварыць маю, бо думкі мае цалком вырваліся з панавання майго і роём мітусіліся ў галаве мае”⁵.

² Тамсама. С. 422.

³ Тамсама.

⁴ Тамсама. С. 423

⁵ Тамсама. С. 424.

Тую казань ксёндз А. Станкевіч заснаваў на падставе Псалма 117. Ён казаў пра свабоду, якую дала рэвалюцыя беларускаму народу, пра адраджэнне Беларусі і пра шанец збудаваць уласны дом на Божым грунце. Беларускамоўную прапаведзь, людзі ўспрымалі з вялікім энтузіязмам, некаторыя плакалі ад пачуцця гонару за свой народ. Некаторыя пасля імшы падыходзілі да Э. Ропы і прасілі пакінуць А. Станкевіча ў Дзісне. Пра гэту казань А. Станкевіча пазней пісала газета “Номан”, узгадваючы пры гэтым, што біскуп Э. Роп “загадаў” прапаведаваць па-беларуску “ва ўсіх касцёлах Беларусі”. Апроч Дзісны, у часе той жа візітацыі А. Станкевіч прапаведаваў у Друі і Барадзенічах.

Лета 1917 г. А. Станкевіч лічыў пераломным часам у справе ўвядзення беларускай мовы ў касцёльнае набажэнства, паколькі менавіта тады прайшлі беларускамоўныя казані практычна па ўсёй Віленскай дыяцэзіі. Цікавы выпадак, апісаны А. Станкевічам адбыўся ў Ваўкалаце на Пастаўшчыне. Там улетку 1917 г. мясцовы ксёндз Эйсмант правёў перад набажэнствам галасаванне па пытанні на якой мове прапаведаваць. Абсалютная большасць парафіян прагаласавала за тое, каб ксёндз прапаведаваў па-беларуску⁶.

Асаблівую ўвагу А. Станкевіч звярнуў на прапаведніцкую дзейнасць ксяндза В. Гадлеўскага, які прапаведаваў па-беларуску ў Будславе, Касцяневічах, Крывічах і Радашковічах. Пры гэтым у Радашковічах здарыўся не зусім прыемны інцыдэнт. “Польская рабочая дружына”, якая стаяла ў мястэчку і “пан Хэлхоўскі” вырашылі сарваць беларускамоўную казань В. Гадлеўскага. Як толькі ён пачаў прапаведаваць, група людзей чалавек 40-50, заклікала ўсіх выходзіць з касцёла. Але большасць мясцовых жыхароў не пайшла за імі, а з той ваяўнічай групай правёў перамовы асабіста біскуп Э. Роп, і яны супакоіліся⁷.

У Красным, Маладзечне і Мосары ўлетку 1917 г. прапаведаваў ксёндз М. Шалкевіч. Паводле А. Станкевіча асабліва прыязна прынялі беларускую мову набажэнства ў Красным. На імшу прыйшлі нават праваслаўныя і засталіся вельмі задаволеныя. У Маладзечне, перад набажэнствам ксяндзу Шалкевічу казалі, што ў горадзе шмат палякаў-уцекачоў. Ксёндз запытаўся ў біскупа на якой мове прамаўляць казань, і

⁶ Тамсама. С. 425.

⁷ Тамсама.

тады Э. Роп звярнуўся да прысутных і запытаўся ці ёсць сярод іх беларусы. Калі біскупу адказалі, што ў храме ёсць беларусы, ён загадаў прпаведаваць па-беларуску. Важным момантам таксама з'яўлялася тое, што Э. Роп выдаў адпаведны дакумент, які заахвочваў выкарыстанне беларускай мовы ў касцёлах на абшарах з пераважным беларускім насельніцтвам⁸

Важна таксама, адзначыць, што ўвосень 1917 г. Э. Роп быў прызначаны арцыбіскупам магілёўскім, які адказваў за ўсе касцёлы Расіі, і ўвёў беларускую мову для беларусаў-каталікоў нават у Петраградзе. Але апошняя новаўвядзенне пратрымалася вельмі нядоўга, бо да ўлады ў Петраграде неўзабаве прыйшлі большавікі.

Газета “Беларуская думка” ў 1919 г. пісала, што беларусы-каталікі толькі ў 1917 г. рэальна атрымалі магчымасць пачуць родную мову ў касцёле. І такая магчымасць у Віленскай дыяцэзіі з'явілася дзякуючы біскупу Э. Ропу і энтузіязму маладых ксяндзоў, якія яго падтрымлівалі, у тым ліку і ксяндза А. Станкевіча.

Такім чынам, можна з упэўненасцю канстатаваць, што ў 1917 г. адбыўся пэўны прарыў у справе выкарыстання беларускай мовы ў касцёльным набажэнстве на тэрыторыі Заходняй Беларусі неакупаванай кайзераўскімі войскамі. Пры гэтым, як сведчаць даследаванні і ўспаміны А. Станкевіча, беларусізацыя касцёла мела падтрымку фактычна на ўсіх узроўнях – з боку вернікаў, ксяндзоў-пробашчаў і высокіх касцёльных ерархаў. У дадатак да гэтага, у 1917 г. для беларусізацыі рэлігійнага жыцця беларусаў-каталікоў склаліся надзвычай спрыяльныя грамадска-палітычныя ўмовы. Пытанне заставалася толькі ў тым, як доўга ўсе гэтыя фактары будуць дзейнічаць, каб беларуская мова ў касцёле магла замацавацца. Паколькі відавочна, што ў 1917 г. беларускамоўная казань была навіной. Як паказваюць далейшыя даследаванні і ўспаміны ксяндза А. Станкевіча, 1917 г. быў толькі пачаткам змагання за беларускую мову ў касцёле. Але гэты пачатак даваў вялікую надзею на поспех у будучыні.

*Андрэй Унучак, кандыдат гістарычных
навук (Мінск)*

⁸ Вашкевіч А. Вінцэнт Гадлеўскі: насуперак часу. Мінск, 2018. С. 27.